

NORGES HØYESTERETT

Den 17. mars 2017 avsa Høyesterett dom i

HR-2017-570-A, (sak nr. 2016/2241), straffesak, anke over dom,

A (advokat Erling O. Lyngtveit)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (statsadvokat Benedicte Hordnes)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Arntzen**: Saken gjelder utmåling av straff for seksuell omgang ved misbruk av stilling, jf. straffeloven 1902 § 193 første ledd.
- (2) A ble 16. september 2014 satt under tiltale for overtredelse av straffeloven 1902 § 193 første ledd for å ha skaffet seg seksuell omgang ved misbruk av stilling eller tillitsforhold.
- (3) Grunnlaget for tiltalen er angitt slik:
  - "a) Ved flere anledninger i perioden juni 2012 til desember 2013, som lege ved X Legekontor/legevakt i X, utnyttet han sin stilling og opparbeidet tillitsforhold til å kontakte og skaffe seg seksuell omgang med B, født 1991. Den seksuelle omgang fant sted i legekantorets lokaler og andre steder. B var pasient hos ham på X legekontor/legevakt i perioden april 2012 til mars 2013 og hadde blant annet konsultasjoner grunnet angst og depresjoner.
  - b) Ved flere anledninger i tidsrommet fra november 2013 til mars 2014 som lege ved Y, utnyttet han sin stilling og opparbeidet tillitsforhold til å kontakte og skaffe seg seksuell omgang med C, f. 1987. Den seksuelle omgang fant sted på Z, i X legevakts lokaler og andre steder. C var pasient hos ham på Y i perioden oktober-november 2013, primært grunnet angst og depresjoner."

- (4) Nordhordland tingrett avsa 21. september 2015 dom med slik domsslutning for så vidt gjelder straffekravet:

"1. A, født 00.00.1981, dømmes for overtredelse av straffeloven § 193 første ledd til fengsel i 2 – to – år og 6 – seks – måneder, jf. straffeloven § 62. Varetekt kommer til fradrag med 26 – tjueseks – dager."

- (5) De fornærmede ble tilkjent oppreisningserstatning på henholdsvis 150 000 og 100 000 kroner.

- (6) A anket til Gulating lagmannsrett. Anken gjaldt saksbehandlingen, bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, straffutmålingen og de sivile kravene. Lagmannsretten besluttet 18. mars 2016 at bare anken over straffutmålingen skulle tas til behandling, og at behandlingen skulle baseres på tingrettens beskrivelse av faktum. I tillegg skulle spørsmålet om sakskostnader og de sivile rettskrav prøves. A anket beslutningen til Høyesterett, men anken ble forkastet ved Høyesteretts ankeutvalgs kjennelse 13. mai 2016. Under den senere saksforberedelsen for lagmannsretten frafalt A anken over de sivile kravene.

- (7) Gulating lagmannsrett avsa 24. oktober 2016 dom med slik domsslutning:

"1. I Nordhordland tingretts dom, domsslutningen punkt 1, gjøres den endring at straffen settes til 3 – tre – år.

2. As anke over Nordhordland tingretts dom, domsslutningen punkt 4, forkastes."

- (8) A har anket til Høyesterett over straffutmålingen. Påtalemyndigheten har ikke anket, men anført at straffen bør skjerpes med et halvt år.

- (9) *Mitt syn på saken*

- (10) A er født i 1981 og er utdannet lege. Han er gift og har tre mindreårige barn. De forhold han er domfelt for fant sted fra juni 2012 til desember 2013. Han hadde da ulike legestillinger, blant annet arbeidet han helge- og kveldsvakter ved X legekantor og hadde kveldsvakter ved Y i Bergen. I en periode arbeidet han også ved øre-nese-hals avdelingen på Z. Helsetilsynet traff 24. november 2014 vedtak om tilbakekall av As autorisasjon som lege, og han er nå uten arbeid.

- (11) Straffutmålingen skal avgjøres på grunnlag av de faktiske omstendigheter som tingretten har funnet bevist. I tingrettens dom er de sentrale omstendighetene i tilknytning til overgrepene mot fornærmede B beskrevet slik:

"Fornærmede oppsøkte tiltalte på grunn av angst og depresjon. Dette var også tema under andre konsultasjon, i tillegg problemene med halebenet. Tiltalte begynte allerede under andre konsultasjon å stille irrelevante intime og invaderende spørsmål om fornærmedes forhold til gutter og sex. Som nevnt fulgte han opp med sms meldinger til fornærmede, der han spurte hvordan hun hadde det. Ved dette ga tiltalte uttrykk for at han var opptatt av pasientens ve og vel, noe som gjorde at fornærmede følte seg godt ivaretatt og at tiltalte ga henne god helsemessig oppfølging. Tiltaltes fremgangsmåte var egnet til å sikre god tillitt, utover den tillitt og autoritet som en lege normalt har overfor en pasient i kraft av sin stilling. I kontakten som fulgte begynte tiltalte å fortelle om

personlige forhold, herunder at han var ulykkelig i ekteskapet. Dette gjorde at kontakten mellom tiltalte og fornærmede ble mer personlig. Tiltalte utnyttet dette til å be om bilder og sendte seksualiserte bilder av seg selv [...]. Etter rettens vurdering kan det etter dette ikke være tvilsomt at tiltalte gikk langt utover de akseptable legetiske normer for pasientkontakt, da han etter et par måneders kontakt i juni 2012 kontaktet fornærmede og inviterte henne til legekantoret, hvor de gjennomførte samleie. Som nevnt ble tiltalte fornærmedes fastlege mot slutten av august 2012. Den seksuelle omgangen mellom tiltalte og fornærmede pågikk før og etter dette tidspunkt.

Tiltalte har forholdt seg til en kvinne med angst og depresjoner. Slik fornærmede B forklarer det ble tiltalte gradvis mer overflatisk og nedlatende overfor henne. Sms-korrespondansen underbygger dette. Etter å ha blitt lettere til sinns i den innledende kontakten med tiltalte, ble fornærmede, ifølge D [mor], gradvis mer tungsindig, noe retten tilskriver tiltaltes oppførsel mot en sårbar og mentalt utsatt pasient."

(12) Den seksuelle omgangen mellom A og B pågikk i halvannet år som angitt i tiltalebeslutningen post a.

(13) De sentrale omstendighetene i tilknytning til overgrepet mot fornærmede C er av tingretten beskrevet slik:

"Fornærmede C hadde to konsultasjoner hos tiltalte på Y i slutten av september 2013 og 7. oktober 2013 ... han sto overfor en pasient med depresjonsplager over mange år, som hadde bipolar II lidelse, og som oppsøkte tiltalte i håp om hjelp etter mange tidligere resultatløse konsultasjoner hos andre leger. C opplevde at hun for første gang møtte en lege som tok hennes plager på alvor og som forsto henne. Tiltalte ga henne ulike typer stemningsstabiliserende medisin ved konsultasjonene.

Den etterfølgende sms-korrespondansen samme kveld [20. november 2013] har et seksualisert innhold. Fornærmede C har forklart at hun på dette tidspunktet hadde møtt tiltalte på Z og hatt seksuell omgang med ham der. Kontakten forut for dette hadde utviklet seg etter at tiltalte i månedsskiftet oktober - november 2013 hadde sendt en sms til C, hvor han lurte på hvordan hun hadde det. Tiltalte fikk da vite at fornærmede nettopp hadde avsluttet forholdet til samboeren, og at hun i tillegg til angst og depresjonslidelsene nå var ekstra sårbar og utsatt som følge av dette. Tiltalte utnyttet dette til å snakke om egne ekteskapsproblemer. C har forklart at hun ble skuffet da tiltalte sa at han var gift. Tiltalte forsto derfor at fornærmede C hadde begynt å fatte interesse for ham. Etter dette ble det tettere kontakt, med utveksling av seksualiserte meldinger, som til slutt endte med at de hadde seksuell omgang. Etter dette er fornærmede og tiltalte enige om at det utviklet seg et følelsesmessig forhold. Tiltalte sa at han ville ut av ekteskapet. Han unnlot å fortelle om kontakten han hadde hatt med B."

(14) Domfellelsen for tiltalens post b er begrenset til å gjelde det første samleiet i november 2013 på Z. Tingretten la avgjørende vekt på at A etter dette tidspunktet ikke lenger var Cs lege, og at det da utviklet seg et gjensidig kjærlighetsforhold mellom dem.

(15) Straffeloven 1902 § 193 første ledd er videreført i straffeloven 2005 § 295 første ledd bokstav a, som trådte i kraft 1. oktober 2015. Den nye bestemmelsen fører ikke til et gunstigere resultat for domfelte, og det er da straffeloven av 1902 – loven på gjerningstidspunktet – som skal anvendes, jf. straffeloven 2005 § 3.

(16) Straffeloven 1902 § 193 første ledd rammer den "som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold". Det aktuelle alternativet i vår sak er misbruk av stilling. Straffebudet er ikke begrenset til spesielle stillingskategorier og rammer forhold av ulik karakter og alvorlighetsgrad. Det er derfor

ikke mulig å oppstille noe generelt normalstraffnivå for overtredelser av bestemmelsen. Ved straffutmålingen må utgangspunkt tas i det aktuelle typetilfellet og de konkrete omstendighetene.

- (17) Da straffenivået for grov vold og seksuallovbrudd ble skjerpet i juni 2010, ble strafferammen i § 193 hevet fra 5 til 6 år. Under omtalen av § 193 står det i Prop. 97 L (2009–2010) punkt 5.2 at uttalelsene om skjerping av straffenivået for voldtekt "bør ha betydning for straffenivået også for andre tilfeller av seksuell omgang uten reelt samtykke". Straffenivået for voldtekt er omhandlet i punkt 5.1.2.1 i proposisjonen, der det blant annet uttales at "straffenivået for voldtekt må skjerpes betraktelig – både for bedre å reflektere alvorligheten av lovbruddet (forholdsmessighetsvurderingen) og for å samsvare bedre med straffenivået for andre typer straffebestemmelser som beskytter den enkeltes fysiske integritet (ekvivalensvurderingen)".
- (18) Av dette utleder jeg at det skal skje en betraktelig straffskjerpelse ved overtredelser av § 193, jf. også Rt. 2015 side 810 avsnittene 20 og 21.
- (19) Det finnes ikke høyesterettspraksis – heller ikke fra tiden før straffskjerpelsen – som gir særlig veiledning for straffutmålingen i vårt typetilfelle, det vil si der en allmennlege i poliklinisk virksomhet misbruker sin stilling overfor pasienter med psykiske helseplager. To dommer fra 2002 vedrørende straffeloven § 198, som var forløperen til § 193 første ledd og hadde en strafferamme på 5 år, illustrere spennet i straffutmålingen. I Rt. 2002 side 157 ble en lærer i videregående skole idømt tre års rettighetstap og fengsel i 120 dager, hvorav 60 dager betinget, for å ha misbrukt sin stilling til å oppnå fem samleier i løpet av én måned med en særlig sårbar og hjelpetrengende elev. Fornærmede ble gravid, og tok abort. I Rt. 2002 side 1526 ga Høyesterett sin tilslutning til et utgangspunkt på tre års fengsel for en psykolog som på en utspekulert måte hadde misbrukt sin stilling overfor tre særlig sårbare pasienter. Overfor to av pasientene hadde misbruket foregått i ca. 10 år. Psykologen var domfelt to ganger tidligere for tilsvarende forhold.
- (20) I løpet av 2000-tallet er straffenivået for overtredelser av blant annet § 193 gradvis skjerpet, jf. Rt. 2011 side 364 avsnitt 11 med henvisning til rettspraksis. I denne dommen ble for øvrig tre års fengsel ansett som et passende utgangspunkt for seksuell omgang med et fosterbarn, jf. straffeloven § 199 første ledd, og misbruk av avhengighetsforhold ved å fortsette den seksuelle omgangen etter at fosterforholdet var avsluttet, jf. § 193 første ledd. Misbruket startet da fosterdatteren var like under 18 år og pågikk i til sammen ca. 8 år. Handlingene lå forut for den seneste straffskjerpelsen i 2010 og ville om de var begått i dag, vært bedømt strengere. Jeg vurderer saken som klart mer alvorlig enn saken her.
- (21) Ved vurderingen av de konkrete straffutmålingsmomentene, viser jeg innledningsvis til forarbeidenes omtale av forhold som er av betydning for anvendelsen av § 193 første ledd. Ved en lovendring 11. august 2000 ble ulike misbruksbestemmelser flyttet til § 193, som ble gjort generell. I Straffelovkomisjonens delutredning NOU 1997: 23 står det følgende i punkt 4.2.5.1 om bestemmelsen:

"Om den seksuelle omgangen er oppnådd som følge av alvorlig misbruk av stillingen, må avgjøres konkret. I denne vurderingen vil stillingens art og grad av overmaktsforhold være sentrale elementer ved siden av offerets forhold. Offerets

personlige egenskaper, erfaring, modenhet, alder og selvstendighet er forhold som også må tillegges vekt ved vurderingen."

- (22) I utredningens punkt 4.2.4.2 om "Seksuelt misbruk i behandlingsrelasjoner" viser Straffelovkommisjonen til et brev fra Helsetilsynet der det fremheves at "[b]ehandlingsformer hvor psykoterapi inngår vil ofte skape avhengighetsforhold og sterke bindinger mellom pasient og terapeut, men også andre former for behandling vil medføre en vesentlig skjevhet i maktbalansen mellom aktørene".
- (23) Departementet var ikke enig med Straffelovkommisjonen i at § 193 skulle begrenses til alvorlig misbruk, men mente misbrukets grovhet heller burde tillegges betydning ved straffutmålingen, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) punkt 7.4.
- (24) I vår sak dreier det seg om en allmennlege som har utnyttet sin stilling til å skaffe seg seksuell omgang med to pasienter som oppsøkte ham for å få hjelp med sine psykiske helseplager. Begge de fornærmede var unge, sårbare kvinner som fikk tillit til A og ble fortrolige med ham. Behandlingen hadde derved et fremtredende terapeutisk element, og jeg er enig med lagmannsretten i at A var de fornærmede klart styrkemessig overlegen.
- (25) I Helsetilsynets tilbakekall av As autorisasjon som lege, står det følgende om skadepotensialet ved denne type misbruk:
- "Det er stor risiko for alvorlige konsekvenser for pasienten dersom legen utnytter sin stilling til å tilfredsstille sine egne behov og lyster. Pasienten kan føle seg brukt og utnyttet, og bli påført alvorlige psykiske traumer i tillegg til de problemene hun/han allerede hadde. Dette kan bestå i skyldfølelse, redusert selvfølelse og mestringsevne, og svekke tilliten til helsetjenesten. Det siste kan igjen føre til at hun/han ikke oppsøker helsehjelp i tide ved senere sykdom. Dette er særlig alvorlig når det er tale om pasienter med psykiske problemer, noe både pasient 1 og pasient 2 har hatt."**
- (26) As misbruk av sin legestilling overfor sårbare pasienter anser jeg som typiske overtredelser av § 193 første ledd. Han bearbeidet de fornærmede ved å fremstå som en særlig omsorgsfull og interessert lege, for deretter å utnytte den tilliten de fikk til ham. Domfellelsen gjelder overgrep mot to pasienter, og strafferammen er da ni år, jf. straffeloven § 62. I likhet med lagmannsretten legger jeg i skjerpene retning vekt på at den seksuelle omgangen med B pågikk over en periode på halvannet år. Jeg anser det også som skjerpene at hennes psykiske helse ble dårligere etter hvert som overgrepene fant sted, og dessuten at hun fikk blødninger fra underlivet grunnet hardhendt opptreden fra tiltaltes side under flere av samleiene.
- (27) Jeg legger til grunn at straffen for de klart grovere tilfellene i Rt. 2002 side 1526 og Rt. 2011 side 364, som jeg tidligere har omtalt, i dag ville ligget godt over tre års fengsel. I lys av dette mener jeg utgangspunktet for straffen i vår sak bør settes til fengsel i 2 og 6 måneder.
- (28) A har påberopt flere forhold som han mener bør føre til en mildere straff.
- (29) Han mener for det første at det ved straffutmålingen må sees hen til at han er fratatt sin autorisasjon som lege hovedsakelig på grunnlag av de forholdene han nå er domfelt for.

- (30) Hvilken betydning et administrativt vedtak om fratakelse av bevilling eller autorisasjon skal ha for straffutmålingen, anser jeg avklart gjennom Rt. 2013 side 741, som gjaldt straffutmåling for grovt bedrageri begått av en advokat. I avsnitt 16 uttaler førstvoterende følgende på vegne av flertallet:

"Når det administrative tilbakekallets formål er å hindre uskikkede personer å utøve et yrke i fremtiden, bør straffen i utgangspunktet fastsettes uavhengig av de byrder vedtaket måtte medføre for domfelte".

- (31) Tilsvarende standpunkt er lagt til grunn i Rt. 2014 side 691 avsnitt 28, som gjaldt administrativt tilbakekall av autorisasjon som hjelpepleier på grunnlag av vinningskriminalitet.
- (32) Tilbakekallsvedtaket bygger på at A er uegnet til å utøve legeyrket, og tillegges da ikke vekt ved straffutmålingen. Uttalelsene i forarbeidene til helsepersonelloven om at tilbakekall vil være et relevant moment ved straffutmålingen, jf. Ot.prp. nr. 13 (1998–1999) punkt 21.10.3.3, kan ikke være retningsgivende ved straffutmålingen i tilknytning til overtredelser av bestemmelser i straffeloven.
- (33) A har for det andre gjort gjeldende at straffen bør nedsettes fordi domstolsbehandlingen har tatt unødvendig lang tid. Jeg er ikke enig i dette. Det har nå gått ca. tre år siden fornærmede B anmeldte forholdet. I storkammersaken HR-2016-225-S avsnitt 36 fant Høyesterett at en total saksbehandlingstid gjennom tre instanser på vel tre år ikke ga grunnlag for nedsettelse av straffen. Tiltalte hadde erkjent straffskyld, men behovet for avklaring av hans psykiske tilstand gjorde tidsforløpet akseptabelt. A har ikke bidratt til å oppklare saken, men tvert imot vidløftiggjort den. Han har blant annet begjært etterforskning av og ført sakkyndig bevis i tilknytning til påstander om at B har begått ID-tyveri; dette for å underbygge grunnløse påstander om at det er hun som har sendt de tallrike seksualiserte meldingene fra hans mobiltelefon. Den omstendighet at hovedforhandlingen i tingretten ble utsatt fordi As kone hadde termin på det aktuelle tidspunktet, tillegger jeg etter omstendighetene ingen betydning ved straffutmålingen.
- (34) A har endelig gjort gjeldende at en lang fengselsstraff vil ramme hans barn, som han har det daglige hovedansvaret for. Jeg begrenser meg til å bemerke at han ikke er alene om den daglige omsorgen for barna, og mener allerede av den grunn at hans omsorgsoppgaver ikke kan tillegges betydning ved straffutmålingen.
- (35) Det foreligger etter dette ikke omstendigheter som gir grunn til å fravike det utgangspunktet jeg er kommet til. I likhet med tingretten finner jeg derfor at straffen bør settes til fengsel i 2 år og 6 måneder.
- (36) Jeg stemmer for denne

D O M :

Straffutmålingen i tingrettens dom, domsslutningen punkt 1, stadfestes.

- (37) Dommer **Webster**: Jeg har kommet til at straffen for A bør settes til fengsel i to år.

- (38) As forhold er sterkt klanderverdig og kvalifiserer for en lengre fengselsstraff. Det at de to pasientene oppsøkte ham på grunn av psykiske plager, gjør hans handlinger mer graverende enn om de fornærmede hadde oppsøkt ham for rent somatiske lidelser. Videre er det skjerpene at den seksuelle omgangen med B pågikk over en periode på ett og et halvt år. I løpet av denne perioden behandlet han henne gradvis mer og mer overfladisk og nedlatende. Dermed forverret han den tilstanden hun hadde oppsøkt ham for å få hjelp med.
- (39) På den andre siden er de straffbare handlingene her mindre klanderverdig enn om de to fornærmede hadde gått i terapi hos A. Terapi forutsetter en annen fortrolighet og tillit mellom pasient og behandler enn vanlige legekonsultasjoner. Også seksuell omgang med pasienter som er innlagt i institusjon er klart mer klanderverdig enn det A har gjort seg skyldig i. Pasienter i institusjon er gjennomgående langt mer sårbare og prisgitt sine omgivelser enn tilfellet er for de to fornærmede i denne saken. Utnyttelse av "stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold" til å skaffe *andre* seksuell omgang, for eksempel ved prostitusjon, vil også være omfattet av straffeloven § 193 første ledd og vil normalt også være betraktelig mer klanderverdig enn As handlinger.
- (40) Førstvoterende har trukket frem Rt. 2011 side 364 hvor en fosterfar som hadde seksuell omgang med et fosterbarn, ble dømt til tre års fengsel. Jeg anser den saken som lite sammenlignbar med saken her. Utnyttelsen gikk over 8 år fra fosterbarnet var knapt 18 år. I en periode på drøyt tre år hadde fosterfar samleie med fosterdatteren fire til fem ganger i måneden. En fosterfars seksuelle utnyttelse av et fosterbarn innebærer et langt mer dramatisk tillitsbrudd enn det A har gjort seg skyldig i; utnyttelsen rammer et presumtivist sårbart barn, i barnets hjem og foretas av fosterfar som er en av barnets hovedomsorgspersoner.
- (41) Jeg er enig med førstvoterende i at lovgiver må forstås slik at det er tilsiktet en betraktelig straffskjerpelse også for overtredelser av straffeloven § 193. Jeg viser til hennes begrunnelse. Lovgiver har samtidig ikke fastsatt noen minstestraft for overtredelse av § 193 første ledd, og det er heller ikke gitt anvisning på straffenivå i form av eksempler i forarbeidene. Dette innebærer at det er større rom for differensiering ut fra alvoret i den enkelte saken fra domstolens side.
- (42) Som nevnt mener jeg A er sterkt å bebreide; det dreier seg om to tilfeller hvor det ene er mer alvorlig enn det andre. Hans handlinger er likevel ikke blant de mer alvorlige tilfellene som rammes av § 193 første ledd. Det dreier seg om handlinger som han nok ville være moralsk å bebreide for, men som ville vært straffri, hvis det ikke var for at han begikk dem i egenskap av å være lege for de to fornærmede. På den bakgrunn mener jeg straffen passe kan settes til fengsel i to år. Sammenlignet med tidligere praksis mener jeg dette innebærer en betydelig skjerpelse av straffenivået.
- (43) Jeg slutter meg til førstvoterende syn om at straffen ikke bør settes ned på grunn av tidsforløpet, tilbakekall av legelisen eller omsorgen for barn.
- (44) Dommer **Matheson:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Arntzen.
- (45) Dommer **Bergh:** Likeså.

(46) Dommer **Tønder:** Likeså.

(47) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Straffutmålingen i tingrettens dom, domsslutningen punkt 1, stadfestes.

Riktig utskrift bekreftes: